

3. Az adatbázis reorganizálása az USS-nél a mágneszalagos adatbázisok szintaktikus-strukturális megváltoztatásával történik, míg az AIDOS és az ARDIS saját belső struktúrájában is képes az adatok reorganizálására. Az AIDOS segítségével a permutált indexek minden alapvető típusa előállítható. Az ARDIS a permutált indexek előállításán kívül az adatbázis meghatározott részleteinek átszervezésére is képes, s így előnye a másik kettőhöz képest e ponton kétségtelen.
4. Egyik rendszer sem alkalmas a párbeszédű üzemmódú keresésre a memóriákban elhelyezett adatbázisokban. Ettől eltekintve főként az ARDIS és az USS rendelkezik a keresőfunkciók nagy választékával, ami a keresés végeredményének relevanciáját javíthatja.
5. Számítási műveletekre az AIDOS és az ARDIS használható fel: mindkettő alkalmas az adatok tartalma alapján a legfontosabb kimutatások elkészítésére.

6. Az ARDIS és az USS a kimeneti formák széles skálájának megvalósítását teszi lehetővé.

Az összehasonlítás szerint a három rendszer kölcsönösen kiegészíti egymást: egy meghatározott cél elérésére hol az egyik, hol a másik bizonyul alkalmasabbnak. Csehszlovákiában főként az USS rendszer továbbfejlesztését tervezik.

A szóban forgó rendszerek egyike sem képes versenyezni a műszakilag igényesebb párbeszédű üzemmódú on-line rendszerek teljesítményeivel, amelyeket a szakmai tájékoztatás területén főként az egyszeri retrospektív és szelektív keresési műveletekre, valamint a tényinformációk adatbank-rendszereinek létrehozására és működtetésére használnak.

(VLASÁK, R.: *Možnosti systému AIDOS, ARDIS a USS v oblasti VTEI. = Československá Informatika, 18. köt. 11. sz. 1976. p. 291–294.*)

(Futala Tibor)

HIVATKOZÁSOK

Szemle-folyóiratok használatának vizsgálata hivatkozáselemzéssel

A tudományos kommunikációnak jelentős tényezői a szemle-folyóiratok, szemlecikkek. Ezért meglepő, hogy használatukra vonatkozóan viszonylag igen kevés vizsgálatot végeztek, pedig a szemlék előállítására igen nagy szellemi és anyagi erőforrásokat fordítanak. A becslések szerint szemlék készítésére világviszonylatban évenként kb. 5 millió munkaórát fordítanak, és az előállítás költségei a legóvatosabb becslés szerint is elérik az évi 65 millió angol fontot. A költségek kiszámításához a következő adatokat vették alapul:

az évente készülő szemlék száma	20 000 tétel
egy szemle átlagos terjedelme	50 oldal
egy nyomtatott oldalnyi szöveg elkészítésének ideje	5 óra/oldal
átlagos szerzői díj	5 font/óra
kiadói, nyomdai költségek	40 font/oldal

Mi az oka annak, hogy az igen nagy költséggel előállított szemlékre olyan kevés vizsgálat fordított figyelmet? A főbb okokat abban kereshetjük, hogy

egyrészt nehéz megkülönböztetni a szemléket (szemle-folyóiratokat) más cikkektől (folyóiratoktól), mert fizikai formátumuk, publikálásuk és terjesztésük módja hasonló,

másrészt pedig számárányuk az egyéb cikkekhez és folyóiratokhoz viszonyítva csekély; a szemlecikkek a tudományos közleményeknek csupán kb. 2–3%-át képviselik.

A szemlecikkek mintegy 40%-a szemle-folyóiratokban (*Advances in . . . , Annual Review of . . .*) jelenik meg.

Angliában széles körű tanulmány keretében vizsgálták annak a feltételezésnek érvényességét, hogy a szemle-folyóiratokat igen nagy mértékben használják és idézik. Azokat a szemle-folyóiratokat vették alapul, amelyek a Woodward által összeállított *Directory of Review Serials* c. kiadványban szerepeltek és végigvizsgálták az ISI által kiadott *Journal Citation Reports*-ban (JCR) szereplő, gyakran idézett folyóiratokat abból a szempontból, hogy ezek között milyen mértékben találhatók szemle-folyóiratok.

Mivel a szemle-folyóiratokban viszonylag kevés cikk jelenik meg, a rangsorolásban nem a hivatkozott cikkek számát, hanem a hatástényezőt (impact factor) vették figyelembe. A hatástényező azt mutatja meg, hogy egy megjelent közleményt átlagosan hányszor idéztek, így ez a használatnak mindenképpen megbízhatóbb mértéke (1. táblázat).

A vizsgálat eredménye egészen meglepő volt. A hatástényező szerint rangsorolt folyóiratok között az első 30 folyóiratból 24 szemle-folyóirat volt! Az első 150 folyóiratból pedig 52 volt szemle-folyóirat, jóllehet csak 58 szemle-folyóirat szerepelt annak az 1000 folyóiratnak a jegyzékén, amelyet a számításokhoz felhasználtak. A vizsgálathoz felhasznált publikációk 1967–1968-ban jelentek meg, s ebben az időszakban összesen kb. 263 szemle-folyóiratot adtak ki.

Felmerülhet a kérdés: mi az oka annak, hogy csaknem minden szemle-folyóirat, amely az ISI JCR-ben szerepel,

**A Journal Citation Reports-ban szereplő és a hatástényező csökkenő értéke szerint rendezett
első 30 folyóirat jegyzéke**

Sor- szám	Folyóirat címe	A folyóírra hivatkozások száma 1969. IV. negyedévben	1969. évi hivatkozások száma 1967/1968. évi cikkekre	Hivatkozott 1967/1968. évi cikkek száma	Hatástényező	Szemle-folyóirat (kizárólag szemle-cikkeket közöl)
1.	2.	3.	4.	5.	6. = 4. : 5.	7.
1.	Adv. Protein Chem.	373	184	8	23 000	+
2.	Pharmacological Rev.	725	448	20	22 400	+
3.	Advan. Immunol.	197	408	20	20 400	+
4.	Prog. Nucl. Acid. Res.	221	404	20	20 200	+
5.	J. Med. Microbiology	1006	500	25	20 000	-
6.	Physiol. Rev.	1022	572	31	18 451	+
7.	Ann. Rev. Biochem.	468	932	51	18 274	+
8.	Prog. Phys. Org. Chem.	112	144	8	18 000	+
9.	Accounts Chem. Res.	247	824	48	17 166	+
10.	Solid State Phys.	384	228	14	16 285	+
11.	Bacterial Rev.	646	804	55	14 618	+
12.	Advan. Photochem.	91	128	9	14 222	+
13.	Prog. Allergy	190	188	14	13 428	+
14.	Prog. Inorg. Chem.	103	136	14	9 714	+
15.	Q. Reviews	488	452	47	9 617	+
16.	Advan. Phys. Org. Chem.	119	96	10	9 600	+
17.	Advan. Enzymology	291	192	20	9 600	+
18.	J. Mol. Biology	4982	7340	789	9 302	-
19.	Prog. Biophys. Mol. Bio.	133	156	17	9 176	+
20.	J. Exp. Med.	3871	2700	299	9 030	-
21.	Advan. Inorg. Chem. Rad.	131	80	9	8 888	+
22.	P. Nat. Acad. Sci. USA	8260	11 548	1308	8 828	-
23.	Advan. Catalysis	146	96	11	8 727	+
24.	Chem. Rev.	1003	408	47	8 680	+
25.	Rec. Prog. Hormone Res.	371	232	27	8 592	-
26.	Rep. Prog. Phys.	196	224	27	8 296	+
27.	Commun. Math. Phys.	186	448	59	7 593	-
28.	Annu. Rev. Astron. Ast.	186	284	38	7 473	+
29.	Advan. Virus Res.	101	44	6	7 333	+
30.	Annu. Rev. Pl. Physiol.	314	296	42	7 047	+

ilyen magas hatástényezőt mutat, továbbá, hogy mi a helyzet a többi (mintegy 200) szemleíróval?

Az egyik ok az, hogy a JCR-ben előválogatást alkalmaznak az idézések (hivatkozások) gyakorisága szerint. Ebből a szempontból a szemleírókat hátrányban vannak a többi (elsődleges) folyóirathoz viszonyítva, mivel cikkeik száma jóval kisebb, és így csak a leggyakrabban idézett szemleírókat kerülnek be a JCR-be. 1973-ban a *Directory of Review Serials*-ban szereplő szemleírókat 13,4%-a került be a JCR-be. Az ISI előválogatásában vannak indokolatlannak tűnő kihagyások is. Így pl. az *Annual Review of Pharmacology* vagy az *Annual Review of Genetics* nem szerepel az 1967–1968. évi legmagasabb 100 hatástényezőjű folyóirat között, pedig ezek a szemleírók minőségben, tekintélyben, termelékenységben egyaránt elérik a hasonló jellegű szemlék színvonalát, s ezek általában benne vannak a JCR-ben.

Bár a mérések meglehetősen durva mutatók alapján történtek, a vizsgálatok eredménye azt mutatja, hogy egyes szemleírókat igen nagy mértékben használnak. Talán egy kissé meglepő, hogy a szemlék használatát hivatkozáselemzéssel viszonylag könnyen lehet mérni, jóllehet a szemléket minden bizonnyal főként témafigyelésre és irodalomkutatásra használják, és a valóságos használatukhoz képest a rájuk való hivatkozás jóval a tényleges érték alatt marad! Ez egyúttal arra is utal, hogy a szemlék használatának pontosabb megítéléséhez további vizsgálatokra van szükség.

A szemlék fizikai, formai jellegzetességei igen változók, a bennük található hivatkozások száma kb. 20-tól több százig terjed, oldalterjedelmük néhány oldal és 100-nál is több oldal között mozog. A szöveg és a hivatkozások számának aránya (vagy az oldalanként vett hivatkozások száma) szintén nagy mértékben változik, és tükrözi azt a széles spektrumú szellemi erőfeszítést, amellyel a szemléket elkészítették.

A szemléknek az a típusa, amely a JCR által regisztrált szemleírókban megjelenik, elsősorban a tudományos jellegű szemlékre vonatkozik és sokkal kevésbé olyan szemlékre, amelyek alig többek egyszerű annotált bibliográfiáknál. Így a vizsgálat eredményei minden valószínűség szerint csak a tudományos szemlékre vonatkoznak.

Mivel a szemlék terjedelme igen széles skálán változik, további összehasonlítást lehetne végezni a szemleírók egy nyomtatott oldalára eső idézések száma és az elsődleges folyóiratok egy oldalára eső idézések száma között, mert ez talán megbízhatóbb mértéke volna a szemlék szövege értékének. Kérdéses azonban, hogy ez csakugyan megbízhatóbb mértéke-e a minőségnek, mint a cikkenkénti idézések, minthogy a szemleírók természeténél fogva önálló egységet alkot.

/WOODWARD, A. M. – HENSMAN, S.: *Citations to review serials - The Journal of Documentation*, 32. köt. 4. sz. 1976. p. 290–293./

Irodalom

1. BOWDEN, C. L. – BOWDEN, V. M.: A survey of information sources used by psychiatrists = *Bull. Med. Lib. Ass.*, 59. köt. 4. sz. 1971. p. 603–608.
2. PAPIER, L.: Approaches to establishing dimensions and criteria for evaluation of review publication. *Proc. ISLIC Int. Conf. Inf. Sci.*, Tel Aviv, 1971. p. C27.
3. WOODWARD, A. M.: Review literature: characteristics, sources, and output in 1972. = *Aslib Proc.* 26. köt. 9. sz. 1974. p. 367–376.
4. WOODWARD, A. M.: *Directory of review serials in science and technology 1970–1973*. London, Aslib, 1974.
5. GARFIELD, E.: Citation analysis as a tool in journal evaluation = *Science*, 178. köt. 4060. sz. 1972. p. 471–479.
6. MEADOWS, A. J.: *Communication in science*. London, Butterworths, 1974. p. 162.

(Győre Pál)

A bibliográfiai hivatkozások jövője

A hivatkozások jövőjének vizsgálatához sok, már ma meglévő tényezőt kell figyelembe venni, mint például a velük foglalkozó szolgáltatásoknak a primer dokumentumok mennyiségével együtt növekvő nagy száma.

A jelenleg működő szolgáltatásoknak három típusa különböztethető meg:

tudományágak szerint szakosítottak (természet- vagy műszaki tudományok);

feladatra orientáltak (gyógyászat, mezőgazdaság);

súlyponti problémákra orientáltak (űr kutatás, energia).

Mindhárom típus eredeti célján felül – főleg az iparban – gyakorlati célokat is szolgál. Sok közülük on-line kapcsolatban áll a felhasználók széles körével.

1958-ban jött létre a *NFAIS (National Federation of Abstracting and Indexing Services - Indexelő és Referáló Szolgáltatások Országos Szövetsége)*, amelynek tagja valamennyi nem-kereskedelmi jellegű hivatkozás-szolgáltatás, beleértve a kormányzatiakat is. Ezeknek a szolgáltatásoknak néhány jellemző közös vonása van a kereskedelmi jellegű szolgáltatásokkal. Legtöbbjük az 1969-ben alapított IIA-nak (*Information Industry Association - Információs Ipari Egyesület*) is tagja.

A szolgáltatások magas ára miatt az előfizetők körében csaknem kizárólag könyvtárak, információs szervek, vagyis általában intézmények találhatók, de ezek költségvetésének korlátai is kezdik már esetenként éreztetni hatásukat. Bár válságtól egyelőre még nem kell tartani, nem meglepő, hogy néhány kormányzati szerv, mint például az *NSF-OSIS (Office of Science Information Service of the National Science Foundation - Országos Tudományos Alap Tudományos Tájékoztatási Szolgáltatások Hivatala)* a jövőért aggódva erre vonatkozó kutatásokat végeztet. De kutatásokat végeznek a párhuzamos